

İmam Mâtürîdî'nin Ahlâk Eğitimi Anlayışı ve Din Eğitime Katkıları

Imam al-Mâturîdî's Understanding of Moral Education and Its Contributions to Religious Education

Ahmet YANAR*

Şükrü KEYİFLİ**

Abstract

This study aims to explore the questions of how a moral structure forms in individuals and what kind of impact this structure has on society, by focusing on Imam al-Mâturîdî's understanding of moral education. Moral education is not merely about enabling individuals to distinguish between good and evil; it also contributes to personality development, the formation of ethical practices, and the emergence of a sense of responsibility in social relationships. Imam Mâturîdî considers the innate human disposition (fiṭrah) as the main element of moral development. Fiṭrah signifies that human beings are naturally inclined toward goodness, truth, and righteousness due to their inherent nature. According to Imam al-Mâturîdî, this natural inclination becomes active only through human-specific faculties such as reason, will, and knowledge. For him, reason enables the understanding of truth; will facilitates the choice of what is right; and knowledge guides the process of attaining truth. These three elements provide both subjective depth and objective direction in an individual's moral education. In this context, Imam al-Mâturîdî's perspective on moral education is viewed as a process of constructing values that spread from the individual to society. His approach reflects a holistic understanding of morality not only as an individual responsibility but also as a guarantee of social peace, justice, and order. Therefore Imam al-Mâturîdî's view on moral education forms a powerful bridge capable of transforming both personal development and social structure.

The study adopts a qualitative approach, and data obtained from Imam al-Mâturîdî's primary works were systematically analyzed using the document analysis technique. Especially, moral interpretations in texts reflecting his Qur'an-centered worldview, such as Ta'wîlât al-Qur'ân, together with the emphases on moral education found in Kitâb al-Tawḥîd, were examined in detail. Imam al-Mâturîdî's ethical approach in Qur'anic exegesis is particularly notable for emphasizing the individual's inward search for meaning and prioritizing values such as justice, responsibility, and virtue in social life. In this context, moral principles were organized around key themes including individual self-awareness, the guidance of reason, knowledge-based reasoning processes, moral responsibility consciousness, the principle of social benefit, and the maintenance of social harmony. This organization aims to go beyond a purely religious text-centered approach and to reveal the functional role of moral principles in the interaction between the

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Din Bilimleri, ahmet1995ynr@gmail.com

** Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, skeyifli@mehmetakif.edu.tr

individual and society. Additionally, the study comparatively addresses the views of modern social theorists such as Durkheim, Weber, and Simmel on moral norms alongside Imam al-Mâtûrîdî's approach. In the existing literature, Mâtûrîdî's conception of ethics has generally been examined from theological and philosophical perspectives, while its connection with religious education and modern educational sciences has not been sufficiently explored. This study seeks to fill this gap. In line with this aim, the comparisons undertaken demonstrate that Imam al-Mâtûrîdî's ethical thought possesses a quality that can be evaluated not only within the classical Islamic tradition but also within sociological and philosophical contexts. Thus, his conception of ethics is interpreted as a multidimensional structure that, together with an educational perspective centered on individual formation, contributes to the establishment of social order and the common good.

The findings reveal that Imam al-Mâtûrîdî's approach to moral education fosters values such as self-awareness, reasoning ability, and a sense of moral responsibility within the individual. From his perspective, knowledge is not considered complete until it is translated into action; true knowledge is that which directs a person's behavior. Therefore, the educational process should not merely involve the transmission of information but also be understood as a transformative moral experience within the individual's inner world. At the societal level, moral education enables the embedding of values such as justice, compassion, tolerance, and social responsibility. In conclusion, Imam al-Mâtûrîdî's understanding of moral education offers a value-oriented model of transformation that extends from the individual to society. This model can be seamlessly integrated into contemporary religious education both theoretically and practically. Imam al-Mâtûrîdî's moral teachings contribute significantly to enhancing moral sensitivity, encouraging critical thinking, and fostering a sense of social responsibility in individuals today. In this respect, his perspective on moral education provides a noteworthy theoretical foundation not only within the Islamic tradition but also in relation to modern educational approaches.

Keywords: Moral, Moral Education, Imam al-Mâtûrîdî, Collective Favour, Human Values

Öz

Bu çalışma, İmam Mâtûrîdî'nin ahlak eğitimi anlayışını merkeze alarak, bireylerde ahlaki bir yapı nasıl oluşur ve bu yapı toplumda nasıl bir etki yaratır sorularını incelemeyi amaçlamaktadır. Ahlak eğitimi, sadece bireyin iyi ile kötüyü ayırt etmesini sağlamakla kalmaz; aynı zamanda kişilik gelişimine, ahlaki belirleyen pratiklerin şekillenmesine ve sosyal ilişkilerde sorumluluk duygusunun oluşmasına katkıda bulunan çok kapsamlı bir süreçtir. İmam Mâtûrîdî, insanın doğuştan sahip olduğu fıtrat duygusunu ahlaki gelişimin ana unsuru olarak görür. Fıtrat, insanın yaratılış itibarıyla iyiliğe, hakikate ve doğruya eğilimli bir varlık olduğunu ifade eder. Bu doğal eğilim, Mâtûrîdî'ye göre ancak akıl, irade ve bilgi gibi insana özgü yeteneklerle etkin hale gelebilir. Ona göre, akıl hakikati anlama; irade, doğru olanı seçme; bilgi ise hakikate ulaşma sürecine yol göstermektedir. Bu üç unsur, bireyin ahlaki eğitiminde hem öznel bir derinlik hem de nesnel bir yönelim sunmaktadır. Bu bağlamda Mâtûrîdî'nin ahlak eğitimi perspektifi, bireyden topluma doğru yayılan bir değer inşası süreci olarak değerlendirilmektedir. Onun yaklaşımı, ahlaki yalnızca bireysel bir sorumluluk olarak değil, toplumsal barış, adalet ve düzenin teminatı olarak gören bütüncül bir anlayışı yansıtır. Dolayısıyla Mâtûrîdî'nin ahlak eğitimi görüşü hem bireysel gelişimi hem de toplumsal yapıyı dönüştürme potansiyeli taşıyan güçlü bir köprü oluşturmaktadır.

Araştırmada nitel bir yöntem benimsenmiş ve İmam Mâtûrîdî'nin temel eserlerinden elde edilen veriler, doküman analizi tekniğiyle sistematik bir şekilde değerlendirilmiştir. Özellikle Te'vîlâtü'l-Kur'ân gibi onun Kur'an merkezli düşünce yapısını yansıtan metinler ile Kitâbü't-Tevhîd'deki ahlak eğitime dair vurgular detaylı bir şekilde incelenmiştir. Mâtûrîdî'nin Kur'an tefsirindeki ahlaki yaklaşımı, bireyin içsel anlam arayışına yönelmesi ve toplumsal yaşamda adalet, sorumluluk ve erdem gibi değerlere öncelik vermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Bu bağlamda, ahlaki ilkeler, bireysel öz-farkındalık, aklın rehberliği, bilgi temelli muhakeme süreçleri, ahlaki sorumluluk bilinci, sosyal fayda ilkesi ve toplumsal huzurun sağlanması gibi konular ana temalar doğrultusunda düzenlenmiştir. Bu düzenleme, sadece dinî metin merkezli bir yaklaşımın ötesine geçerek, ahlaki ilkelerin birey ve toplum etkileşimindeki işlevsel yönünü de ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca, araştırmada Durkheim, Weber ve Simmel gibi modern toplum kuramcılarının ahlaki normlara dair görüşleri ile Mâtûrîdî'nin yaklaşımı karşılaştırmalı bir şekilde ele alınmıştır. Mevcut literatürde Mâtûrîdî'nin ahlak anlayışı genellikle kelimî ve felsefî açıdan değerlendirilmiş, ancak din eğitimi ve modern eğitim bilimleri perspektifiyle bağlantısı yeterince incelenmemiştir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda yapılan karşılaştırmalar sayesinde, Mâtûrîdî'nin ahlaki düşüncesinin yalnızca klasik İslam geleneği içinde değil, aynı zamanda sosyolojik ve felsefî bağlamda da değerlendirilebilecek bir nitelik taşıdığı gösterilmiştir. Böylece onun ahlak anlayışı, bireysel inşayı merkeze alan bir eğitim perspektifiyle birlikte, toplumsal düzenin ve ortak iyi anlayışının kurulmasına katkı sağlayan çok boyutlu bir yapı olarak yorumlanmıştır.

Elde edilen bulgular, Mâtûrîdî'nin ahlak eğitime dair yaklaşımının bireyde öz farkındalık, muhakeme gücü ve vicdani sorumluluk gibi değerleri geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Onun bakış açısına göre, bilgi eyleme dönüşmediği süreçte tam olarak tamamlanmış sayılmaz; gerçek bilgi, bireyin davranışlarını yönlendiren bilgidir. Bu nedenle eğitim süreci sadece bilgi vermekle kalmamalı, aynı zamanda bireyin iç dünyasında ahlaki bir dönüşüm yaratma süreci olarak da değerlendirilmelidir. Toplum düzeyinde ise ahlak eğitimi, adalet, merhamet, hoşgörü ve sosyal sorumluluk gibi değerlerin kök salmasını sağlar. Sonuç olarak, İmam Mâtûrîdî'nin ahlak eğitimi anlayışı, bireyden topluma doğru

uzanan değer odaklı bir dönüşüm modeli sunmaktadır. Bu model hem teorik hem de pratik açıdan çağdaş din eğitimiyle kolayca entegre edilebilir. Mâtürîdî'nin ahlaki öğretileri, günümüzde bireylerin ahlaki duyarlılığını artırma, eleştirel düşünmeyi teşvik etme ve toplumsal sorumluluk bilinci kazandırma açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bakımdan, onun ahlak eğitimi perspektifi, sadece İslam geleneği içinde değil, aynı zamanda modern eğitim yaklaşımları açısından da dikkate değer bir teorik zemin oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Ahlak Eğitimi, İmam Mâtürîdî, Toplumsal İyilik, İnsani Değerler

Giriş

Ahlaki eğitim, bireylerin kişisel olarak gelişmelerine yardımcı olmanın ötesinde, toplumsal düzenin sağlanması ve toplum içinde sorumluluk duygusunun geliştirilmesi açısından son derece önemlidir. Ahlak ve eğitimin nasıl iç içe geçtiğine dair derinlemesine bakış açısı sunan Mâtürîdî, İslam felsefesinde önemli bir figür olarak öne çıkmaktadır. Teoloji konusundaki düşünceleriyle öncü olan Mâtürîdî, insanın rasyonel yeteneklerini merkeze alan bir ahlak anlayışı geliştirmiştir. O, ahlakın, akıl yoluyla kavrayabileceğimiz ve bireyleri hayatlarında anlam bulmaya yönlendiren temel ilkelerden oluştuğuna inanıyordu.¹

Mâtürîdî'nin ahlaki eğitime dair görüşleri, bireylerde farkındalık oluşturma ve toplumsal sorumluluk duygusunu güçlendirmenin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Akıl ile vahyi birbirini tamamlayan iki unsur olarak gören Mâtürîdî, insanları ahlaki değerler üzerine derinlemesine düşünmeye ve kendi etik davranışlarını geliştirmeye teşvik etmektedir. Bu bakış açısı, özellikle din eğitimi alanında son derece önemlidir çünkü eleştirel düşünmeyi, kişisel sorumluluğu ve aktif katılımı teşvik eder. Bu nedenle, Mâtürîdî sadece geçmişte kalmış tarihi bir figür değil, din eğitimi konusundaki görüşleri günümüzde de geçerliliğini koruyan önemli bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mâtürîdî'nin ahlak anlayışı üzerine kaleme alınan önceki çalışmalar, çoğu kez teorik çözümlemelerin dar çerçevesine sıkışıp kalmış; modern din eğitimi bağlamında bu görüşlerin uygulanabilirliği ise neredeyse hiç sorgulanmamıştır. Oysa bireysel erdemin toplumsal iyilikle kurduğu bağ, salt bir düşünce tartışması olmaktan öte, çağımız eğitim programlarının en somut ihtiyaçlarından birine işaret etmektedir. Bu nedenle, söz konusu boşluk yalnızca akademik bir eksiklik değil; aynı zamanda araştırmanın temel problematiğini besleyen dinamik bir başlangıç noktasıdır.

Bu çalışmanın gayesi, Mâtürîdî'nin ahlâk eğitimi anlayışını yalnızca teorik bir model olarak aktarmaktan ziyade bu anlayışı günümüz din eğitimi programlarına yön verebilecek canlı, uygulanabilir ve yol gösterici bir perspektif olarak yeniden ele almaktır. Ahlâk eğitiminin bireysel erdemleri besleyen ve toplumsal iyilik idealini destekleyen yönleri açığa çıkarılırken, aynı zamanda bu yönlerin din eğitimi açısından nasıl işlevsel bir zemin sunduğu da tartışmaya açılacaktır. Zira Mâtürîdî'ye göre ahlâk ile din eğitimi, birbirinden kopuk, ayrı disiplinler değildir; bilakis, biri diğerini tamamlayan, iç içe geçmiş ve karşılıklı etkileşim içerisinde gelişen iki boyuttur.

Bu araştırmada nitel bir yöntem tercih edilmiş ve İmam Mâtürîdî'nin temel eserlerinden elde edilen veriler, doküman analizi tekniğiyle titizlikle incelenmiştir. Özellikle Te'vîlâtü'l-Kur'ân gibi onun Kur'an merkezli düşünce sistemini yansıtan metinlerdeki ahlaki yorumlar, ayrıntılı biçimde değerlendirilmiş; bireysel erdem ile toplumsal iyilik arasındaki ilişkinin izleri dikkatle sürülmüştür. Ancak inceleme bununla sınırlı kalmamış, Mâtürîdî'nin kalamî düşüncesinin temelini ortaya koyan Kitâbü't-Tevhîd de araştırmaya dahil edilmiştir. Böylece onun ahlak anlayışı, yalnızca tefsir bağlamında değil; aynı zamanda inanç esaslarının kurucu boyutuyla birlikte, daha geniş bir düşünsel çerçevede okunabilmiştir. Bu yöntemsel tercih, Mâtürîdî'nin çok yönlü düşünce dünyasını kavramayı mümkün kılmakla kalmaz; aynı zamanda modern din eğitimi tartışmalarına sağlam ve tutarlı bir teorik

¹ Sönmez Kutlu, "Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâtürîdî", *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdilik*, haz. Sönmez Kutlu (Ankara: Otto Yayınları, 2011), s. 31.

zemin kazandırmayı da hedefler. Bu çerçeveden hareketle, araştırmada Mâtürîdî'nin ahlak eğitime dair bakışı modern pedagojik perspektiflerle birlikte ele alınacaktır.

Araştırmada, İmam Mâtürîdî'nin ahlak eğitime dair bakışı modern pedagojik perspektiflerle birlikte ele alınacak; böylece onun düşüncesinin günümüz din eğitimi yöntemlerine sunduğu katkılar açık bir şekilde ortaya konacaktır. Bireysel erdemin inşası ile toplumsal iyilik idealinin nasıl birbirini beslediği tartışmaya açıldığında, Mâtürîdî'nin perspektifi yalnızca akademik literatüre eklenen bir yaklaşım değil, aynı zamanda eğitim pratiklerini dönüştürme potansiyeline sahip bir kaynak olarak yeniden konumlandırılacaktır.

1. İmam Mâtürîdî'nin Ahlak Anlayışı

Ahlak, özgürlüğü etkin bir şekilde kullanma sanatı olarak tanımlanabileceği gibi, bilgi ve beceriyle birlikte, aynı zamanda bir marifet olarak da görülebilir. İnsanları erdemli ve dürüst olmaya yönlendirdiği için ahlak, iyi olma marifeti olarak da tanımlanabilir.² Ahlak denildiğinde akla insanın eylemleri gelmelidir çünkü insan dışı varlıkların davranışlarının ahlakılığı ele alınamaz. İnsanlar ahlakiliğin ne olup olmadığını öğrenmek, ahlakilik üzerine düşünmek ve ahlaki kuralları nesillere aktarmak mecburiyetindedir.³ Peki, ahlaki davranışlarımızın kaynağı nedir? Bu husus tartışmalı bir konudur. Sartre, ahlaki davranışların insanların doğuştan getirdiği fitri bir eylem olmadığını savunmaktadır. Ona göre ahlakın evrensel kuralları ve değerleri bulunmamaktadır, insanların ahlaki davranışları subjektif değerler taşımaktadır.⁴ Evrimciliğin temsilcilerinden Michael Ruse ve Edward Wilson'a göre, ahlaki duygu insanın sosyal çevreye uyumu ve kalıtsal özellikleri doğrultusunda ortaya çıkan evrimsel bir süreçle ilişkilendirilebilir.⁵ Bu perspektiften değerlendirildiğinde ahlaki normlar kalıtsal olarak insanın özünde yer almaktadır. Gazali ise ahlakın kaynağına ilişkin olarak fitrat kavramına özel bir önem atfeder. Ona göre, insanın tabiatında özgün bir biçimde yer alan ahlaki duygu, kişiyi kurtuluşa ulaştıracak önemli bir araçtır. İnsanın doğasında var olan bu duygu, onun davranışlarını şekillendirme ve iyiliği teşvik etme potansiyeline sahiptir. O, fitrat duygusunun ortaya çıkması ve gelişmesi sürecinde eğitimin hayati bir rolü olduğunu vurgular.⁶

Bu çerçevede Türk-İslam geleneğinin en önemli temsilcilerinden biri olan İmam Mâtürîdî'nin ahlakın kaynağı hakkındaki düşüncelerine bakacak olursak onun ahlaki davranışların kaynağı olarak akla vurgu yaptığını görürüz.⁷ Onun bu anlayışına göre, bir kişinin doğuştan gelen duyguları yanında bilişsel yetenekleri de ahlaki kişiliğinin gelişiminde önemli rol oynayacaktır. Kişilik, yaşam deneyimleri, mantıksal akıl yürütme ve çevresel etkiler tarafından şekillenir. Başka bir deyişle, bir kişinin doğal potansiyelleri zamanla bilgi, davranış ve değerlere dönüşerek ahlaki bir benlik inşa etmesini sağlar.⁸ İmam Mâtürîdî'nin ahlak anlayışının özünü akıl ve nakil oluşturur. O, ahlaki eylemleri değerlendirebilmek için akıl ile naklin ortaklığına ihtiyaç duymaktadır. Bu bakımından ne Mu'tezile'ye ne de Eş'arîliğe benzemektedir.⁹ Bu çerçevede o, ahlaka yalnızca dini metinlerin kaynaklık etmesini yeterli görmemektedir. Ona göre hangi davranışların ahlaki olup olmadığına karar verebilmek için güncel değerleri ve normları akıl süzgecinden geçirmek gereklidir. Ahlaka kaynak

² Recep Kaymakcan ve Hasan Meydan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2014), 18.

³ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1998), 11.

⁴ Jean-Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci (İstanbul: Say Yayınları, 1996), 91-94.

⁵ Stephen Pope, *Human Evolution and Christian Ethics* (New York: Cambridge University Press, 2007), 4-6.

⁶ Bülent Çelikel, *Gazali ve Eğitim* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008), 19.

⁷ Sönmez Kutlu, "Mâtürîdî Akılcılığı ve Günümüz Sorunlarını Çözmeye Katkısı", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Kasım 2009), 27.

⁸ Nimet Ateş, "İmam Mâtürîdî'nin Ahlak Düşüncesinde Ahlakın Kaynağı Olarak İnsan Tabiatı", *Din ve Felsefe Araştırmaları Dergisi* 4/7 (Haziran 2021), 5-32.

⁹ Sami Şekeroğlu, *Mâtürîdî'de Ahlak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 15.

olarak yalnızca dini metinlerin kullanılması akıllı devre dışı bırakmak anlamına gelmektedir ki bu durumda insan ikinci konuma düşmektedir.¹⁰

Mâtürîdî'nin ahlak anlayışına göre, eylemler sonuçlarıyla değerlendirilir. İnsanların hareketleri, topluma ve kendi yararlarına katkı sağlıyorsa olumlu olarak değerlendirilir; fakat topluma ve kendilerine zarar veriyorsa olumsuz olarak kabul edilir. İnsanların davranışlarında her zaman bir hedef vardır, ancak bu hedefler sadece bireyin kendi çıkarı için değil, aynı zamanda toplum için de yararlı ve iyi olmalıdır. Bireyin sorumlulukları, sadece kendi iyiliği değil, aynı zamanda toplumun refahı için de geçerlidir.¹¹ Ona göre insan, yalnızca bilgi aracılığıyla ahlaki değerlere ulaşabilir; bilgiye sahip olan insan iyi ve kötü arasında bir seçim yapabilir. Dolayısıyla insanın, sahip olduğu bilgiler doğrultusunda yaşaması gerekmektedir. Bilgiyi hayatına yansıtamayanlar, aslında bilgisizdir; çünkü asıl önemli olan, bilginin sadece varlığı değil, bilginin pratik yaşamda kullanılması ve ondan yararlanılmasıdır. Cahillik, insanın bilgi eksikliği değil, sahip olduğu bilgiyi hayata aktaramaması hâlidir.¹² Bir davranışı ahlaki olarak değerlendirilebilmek; o davranışın ahlaki kurallar, normlar ve değerlerle uyumlu olduğunu anlayabilmek için bireyin bilgiye ve ahlaki anlayışa sahip olması gerekmektedir.¹³

Sonuç olarak, İmam Mâtürîdî'nin ahlaki düşüncesi, akılcı bir ahlak anlayışı aracılığıyla evrenden ve varlıktan Tanrı'ya ulaşan bir perspektife dayanmaktadır. Tanrı insana akıl nimetini vererek, yaratılmış dünya ve varlık üzerinde doğru davranışı sergilemesi için destek sağlamıştır ki böylelikle insan, hikmete uygun olarak iyi eylemler gerçekleştirebilsin.¹⁴ Bu bulgu, ahlâk eğitiminin bireysel inşaya katkısını gösterirken, din eğitimi bağlamında imanî değerlerin kökleşmesine de hizmet etmektedir.

2. Ahlak Eğitiminde Mâtürîdî'nin Yaklaşımı

Ahlak eğitimi, geniş bir disiplin yelpazesinden etkilenen ve kavramsal olarak bir dizi terimle ilişkili olan karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu durum, uygulama süreçlerinde farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.¹⁵ Ancak ahlak eğitiminin uygulanabilirliği insanın ve toplumun temel konularının özünde yer alır ve önemli bir konudur. Ahlak eğitimi, her bireyin ortak bir hedef doğrultusunda davrandığı, iyilik, doğruluk ve güzellik arayışında bulunduğu bir alan olarak kendini gösterir ve bireylerin dengeli bir şekilde orta yolu bulmaları gerektiği ilkesine dayanır. Ahlak eğitiminde, bireyin kendisini tanıması temel ölçüttür. Kendini tanımak, bireyin diğer insanlarla ilişkilerinde saygılı olmasını, toplumsal normlara uymasını, görev ve sorumluluklarını bilinçle yerine getirmesini ve haklarını korumasını içerir. Bu konuda İmam Mâtürîdî'nin düşünceleri önem arz etmektedir.

İmam Mâtürîdî, Kur'an-ı Kerim'de yer alan "*Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin.*"¹⁶ ayetini peygamberimizin ahlaki mükemmelliğini vurgulamak için bir delil olarak kullanır. Ona göre, peygamberimizin ahlaki önderliği, doğrudan Allah'ın vahyiyle desteklenir ve Kur'an'dan kaynaklanır. Mâtürîdî'ye göre, her inen vahiy, ahlaki eğitim sürecine hizmet eder; çünkü Kur'an, insanlara ahlaki prensipler, değerler ve davranış standartları sağlar. Ancak Kur'an-ı Kerim topluca indirilmediğinden, günlük yaşamda karşılaşılan çeşitli sorunlar veya yeni durumlar için vahiy aracılığıyla çözümler sağlanarak, ahlaki davranışların nasıl olması gerektiği konusunda örnekler sunulur. Bu yöntem,

¹⁰ Şekeroğlu, *Mâtürîdî'de Ahlak*, 17.

¹¹ Şekeroğlu, *Mâtürîdî'de Ahlak*, 25.

¹² Haneî Özcan, *Mâtürîdî'de Bilgi Problemi* (İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993), 156.

¹³ Ahmet Yanar, *İmam Mâtürîdî'nin Ahlak Eğitimi ile İlgili Görüşleri* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 40.

¹⁴ Sabri Yılmaz, "Mâtürîdî Bir Bakışla İnsanın Yeryüzü Macerasında Dua ve İşlevi", *Dini Hayatımızın Temel Taşları: Hanefîlik-Mâtürîdîlik-Yesevîlik – Dünü-Bugünü-Yarını*, ed. Sabri Yılmaz, Bülent Çelikel (İzmir: İzmir Türk Ocağı Yayınları, 2021), 182.

¹⁵ Yetgin Uluğaç- Yusuf Ceylan, "John Wilson'un Ahlak Eğitimi ile İlgili Görüşleri", *Turkish Studies-Educational Sciences* 18/3 (2023), 1089.

¹⁶ Kur'an, el-Kalem 68/4.

Müslüman toplumların ahlaki zorluklarla karşılaştığı durumlarda rehberlik sağlar ve ahlaki bir yaşamın temelini oluşturur.¹⁷

“*Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başınıza almanız diye size böyle öğüt veriyor.*”¹⁸ Bu ayetin açıklamasında Mâtürîdî, Allah’ın insanlara akıl nimetini bahşederek ve öğütler vererek onlara rehberlik ettiğini düşünmektedir. Öğüt verme, geleneksel eğitim metodolojilerinden biridir ve insanların ahlaki gelişimine katkı sağlar. Yaratıcının verdiği öğütler, titizlikle incelendiğinde, ahlaki bir yaşam sürmenin insan hayatı için ne kadar kritik olduğu anlaşılacaktır. İmam Mâtürîdî, insanların aldıkları öğütlerle birlikte akıllarını kullanarak ahlaken kendilerini olgunlaştırdıklarını vurgulamaktadır. Bu perspektiften bakıldığında, insanlar, ahlaki değerlerin rehberliğinde ilerleyerek hem kendi kişisel gelişimlerini hem de toplumun refahını artırabilirler.¹⁹

“*Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma! Ne yeri yarabilir ne de dağlarla boy ölçüşebilirsin*”²⁰ ayetinin açıklamasında Mâtürîdî, ahlaki davranışların, insanın kendi büyüklükleriyle övünmek yerine, birbirlerine karşı nazik olmaya odaklanmaları gerektiğini vurgulamıştır. İnsan, yapabileceklerinin ve yapamayacaklarının farkında olmalıdır. Yüce yaratıcıyla kendini kıyaslamak ve kibirlenmek, kötülüğe yol açabilir. Kendini çok güçlü bir varlık olarak görmek, ahlaki bir davranış değildir. İmam Mâtürîdî, insanın kendisinin, bulunduğu durumun ve tüm gereksinimlerinin farkında olduğunda kibirlenmeyeceğini vurgulamıştır. İnsanın, diğer insanlara karşı kibirlenmesi de ahlaki bir davranış değildir.²¹ “*Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme; çünkü seslerin en çirkinini eşeğin anırmasıdır.*”²² Yine bu ayeti açıklarken Mâtürîdî, insanların dengeli olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. İnsanlar, karşılarındaki diğer insanlara uygun ve eşit bir şekilde yaklaşmalıdır. Başkalarını küçümsemek veya kendi değerini abartmak ahlaki değildir. İletişimde uygun bir üslup ve nazik bir tutum önemlidir. Bu bağlamda, insanın diğer insanlarla uygun bir iletişim kurmaması, bir eşeğin sesine benzetilmiştir. Bu benzetme, eşeğin sesinin dışındaki tüm seslerin bir amaca hizmet etmesiyle açıklanmaktadır. Eşeğin sesi yüksek ve anlamsızdır. Dolayısıyla, burada diğer seslerin aksine eşeğin sesinin amacı olmadığına vurgu yapılır ve insanın kibirli davranması ve diğer insanları küçümsemesi, bu şekilde bir benzetmeyle yerilir.²³

“*Gönül alıcı bir söz söylemek ve başkasının kusurunu örtmek, peşinden incitme gelen yardımdan daha hayırlıdır. Allah her şeyden müstağnidir, cezalandırmakta acele etmeyendir.*”²⁴ İmam Mâtürîdî’nin bakış açısına göre insanlar arasındaki iletişimi ve etkileşimi arttırmak için maddi kaynakların kullanımının yanı sıra insanlara güzel sözler söylemek ve onların hoşuna gidecek davranışlarda bulunmak daha ahlakidir. Zira güzel sözler söylemek ve etkili iletişim insanlar arasındaki bağı daha da güçlendirecektir.²⁵

İmam Mâtürîdî’nin ahlaki öğretileri ve Kur’an’dan aldığı örneklerle ahlak eğitimi, insanın kişisel ve toplumsal gelişiminde kritik bir rol oynamaktadır. Bu öğretilere göre, insanlar kendilerini tanıyarak, toplumsal normlara uyma, görev ve sorumluluklarını bilinçle yerine getirme ve diğerleriyle saygılı bir şekilde etkileşimde bulunma yoluyla ahlaki olgunlaşma sürecine katkıda bulunabilirler. İmam Mâtürîdî’nin vurguladığı gibi, güzel sözler söylemek ve başkalarının kusurlarını örtmek gibi ahlaki davranışlar, maddi yardımdan daha fazla değer taşır ve insanlar arasındaki iletişimi güçlendirir. Sonuç

¹⁷ Bekir Topaloğlu, (ed.), *Te’vilatü'l-Kur’an Tercümesi* (Ankara: Ensar Neşriyat, 2015), 18/16.

¹⁸ Kur’an, en-Nahl 16/90.

¹⁹ Topaloğlu, *Te’vilatü'l-Kur’an Tercümesi*, 8/177-178.

²⁰ Kur’an, el-İsra 17/37.

²¹ Topaloğlu, *Te’vilatü'l-Kur’an Tercümesi*, 8/306-307.

²² Kur’an, Lokman 31/19.

²³ Topaloğlu, *Te’vilatü'l-Kur’an Tercümesi*, 11/275.

²⁴ Kur’an, el-Bakara 2/263.

²⁵ Topaloğlu, *Te’vilatü'l-Kur’an Tercümesi*, 2/202-203.

olarak, ahlaki eğitimin önemini vurgulayan İmam Mâtürîdî'nin öğretisi, insanların hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha olumlu bir yaşam sürmelerine yardımcı olabilir. Bu perspektiften, ahlaki değerlerin rehberliğinde ilerleyerek, insanlar daha adil, cömert ve saygılı bir toplumun inşasına katkıda bulunabilirler. Mâtürîdî'ye göre ahlâk ile iman, birbirinden koparılamayacak iki hakikat gibidir; biri eksik olduğunda diğeri de zayıflar. Bu yaklaşım, eğitim perspektifinden bakıldığında, ahlâk eğitiminin yalnızca toplumsal düzeni korumaya hizmet etmediğini, aynı zamanda bireyin imanını kökleştiren bir yön taşıdığını açıkça gösterir. Dolayısıyla ahlâk, sıradan bir davranış disiplini değil; kalbi besleyen, imanı olgunlaştıran ve kişiyi içsel bir arınmaya yönelten bir “manevî terbiye”dir. Başka bir ifadeyle, ahlâk eğitimi hem toplumu ayakta tutan bir zemin, hem de imanı derinleştiren bir ruh terbiyesi olarak anlaşılmalıdır.²⁶

3. Toplumsal Ahlaki İdealin İnşası

İnsan içinde yaşadığı toplumun bir parçası olduğu için başkalarıyla iletişim kurmak ve paylaşımında bulunmak zorundadır. Bu yalnızca biyolojik ya da psikolojik bir zorunluluk değil, aynı zamanda bireyin yaşadığı topluma anlam katma ve kendini gerçekleştirme çabalarının önemli bir yansımasıdır. Toplumsal ahlaki ideal oluşturmak, insanların yalnızca kendi çıkarlarını değil, aynı zamanda ortak iyiliği ve toplumun değerlerini ön planda tutmak için bir bilinç düzeyine ulaşmalarını gerektirir. Bu bilinç, yalnızca kişisel sorumluluğu güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda saygıyı, adaleti ve toplumsal dayanışma gibi değerlerin içselleştirilmesini sağlar. Bu sadece bireysel bir özellik değil, aynı zamanda toplumsal uyum, güven ve kalıcı bir sosyal düzen için gerekli bir durumdur. İnsanların bu yöndeki gayretleri toplumun bütünlüğünü sağlamak için önemlidir.

Bazı din sosyologları, toplumsal ahlaki idealin inşasını hem bireyin hem de toplumun değerleri üzerinden ele alır. Bu alandaki düşünceler Weber, Durkheim, Simmel ve Marx gibi klasik sosyologların yaklaşımlarında belirginleşir. Weber ahlaki idealin inşasında dini, sadece kurallar bütünü değil aynı zamanda bireyin içsel motivasyonunu şekillendiren bir değer olarak görmektedir. Weber'e göre din, bireyin dünyayı anlamlandırma biçimini etkileyerek toplumsal davranışları yönlendirir.²⁷ Durkheim, ahlakın kaynağını dini değerler ve ritüeller olarak kabul eder. Din insanları ortak değerler etrafında birleştirerek toplumsal birlikteliği sağlar. Ahlaki normlar ise toplumun ürünüdür. İnsanlar bu normlara uyum sağladıkça toplumsal birlikteliği muhafaza edecektir. Dini ritüeller insanı ahlaki davranışları gerçekleştirmeye istekli hale getirmektedir.²⁸ Simmel ise dini deneyimin insanın iç dünyasını biçimlendirdiğini ahlaki idealin de insanın anlam arayışı ile oluştuğunu düşünür. Din ve kültür, insanlar arasında bir ortak değerdir. Bu değer, sosyal etkileşimle gelişir.²⁹ Marx dini, iktidarın ideolojik bir silahı olarak görür. O, toplumsal ahlaki idealin inşasında dinin rolünü eleştirir ve itirazda bulunur. Ahlaki değerlerin, üretim ilişkileri ve sınıf ideolojileriyle doğrudan bağlantılı olduğunu ileri sürer. Marx'a göre din, mevcut düzeni meşrulaştıran bir araçtır; bu nedenle ahlaki ideallerin inşası, toplumsal dönüşümle birlikte sekülerleşmelidir.³⁰ Sonuç olarak ahlak, bir bireyin hem duygusal hem de fiziksel gelişimini etkileyen önemli bir unsurdur. Bu disiplin, yalnızca kendine değil aynı zamanda topluma karşı da sorumlu bir karakter yetiştirmeyi amaçlayarak etik, eşitlik ve toplumsal bilinci vurgular. Bireyler, içinde bulundukları toplumun kültürel ve ahlaki standartlarını benimseyerek, toplumsal yapının bütünlüğünü korumada hayati bir rol oynarlar.³¹

²⁶ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, çev. Bekir Topaloğlu (Ankara: İSAM Yayınları, 2002), 432.

²⁷ Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, çev. Emir Aktan (Ankara: Alter Yayıncılık, 2017), 83.

²⁸ Emile Durkheim, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Atilla Aytekin, (İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2021), 32.

²⁹ Georg Simmel, *Bireysellik ve Kültür*, çev. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yayınları, 2020), 303.

³⁰ Karl Marx, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, çev. Kenan Somer (Ankara: Sol Yayınları, 2009), 83.

³¹ Lokman Çilingir, “Ahlak ve Din Eğitiminin Yapısı ve Yöntemi Üzerine”, *Felsefe Dünyası*, 72/2 (Aralık 2020), 61.

Toplumsal entegrasyonu ve bireylerin toplumlarına aidiyet duygusunu artırması, ahlaki değerlerin öğretilmesinde önemli bir gerekliliktir.³² Eğitimin ayrılmaz bir parçası olan ahlaki değerler, bireyin kişisel gelişiminin yanı sıra toplumsal beklentileri de karşılamak için önemli bir araçtır. Değerler, toplumsal beklentilerin karşılanmasına ve bireylerin potansiyellerinin açığa çıkarılmasına katkı sağlar. Bireyler kendi yeteneklerinin farkında olmamaları durumunda, topluma uyum sağlamakta zorlanabilirler ve içsel huzursuzluk yaşayabilirler.³³ Bu hususta İmam Mâtürîdî'nin ahlak konusuna bakışı ve değerlendirmeleri önem kazanmaktadır.

İmam Mâtürîdî'nin ahlak anlayışı, “fitrat” kavramına dayanır. O, bu kavramı Allah'ın varlığını akıl yoluyla temellendirmede ana dayanak olarak görmektedir. O, insanların doğası gereği ahlaki ve dini yeteneklere sahip olduklarını ve bu yeteneklerin fitratın bir parçası olduğunu vurgulamaktadır.³⁴ Mâtürîdî'nin İslam'a yönelik akılcı perspektifi, aklın ve vahyin eşitliğini vurgulayan metodik bir dini anlayışı kapsar. Mâtürîdî'nin düşüncesinde, teorik konuların ele alınmasında aklın ve vahyin birlikte değerlendirilmesi gerekir. Bu yaklaşım, İslam'ın temel ilkelerini rasyonel bir yapıda anlamaya ve açıklamaya yönelik bir çaba olarak nitelendirilebilir. Mâtürîdî'nin teolojik anlayışı, akıl ve vahyin bir arada değerlendirilmesiyle İslam'ın özünün daha derinlemesine anlaşılmasını sağlayarak dinin rasyonel temeller üzerine oturtulmasını destekler. Bu çerçevede, Mâtürîdî'nin yaklaşımı, İslam'ın inanç ve pratiklerinin daha tutarlı bir şekilde anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkıda bulunur.³⁵ Mâtürîdî'nin ahlaki bakışı çoğunlukla, insanın doğası itibarıyla ahlaki ve dini değerlere eğilimli olduğu görüşüne dayanmaktadır. Ona göre bu eğilimler, akıl ile inancın uyumlu bir bütünlük içinde bir araya gelmesini yansıtmaktadır. Mâtürîdî'nin perspektifinden, insanın doğası gereği ahlaki ve dini erdemlere yönelmesi, akıl ve inanç arasında sağlam bir denge kurulmasını ve insanın bu değerleri hayatında uygulayabilmesini sağlayan bir içsel düzenin varlığına işaret eder. Bu bağlamda, Mâtürîdî'nin ahlaki görüşü, insanın tabiatının özünde yer alan ahlaki potansiyeline ve bu potansiyelin akıl ve inançla uyumlu bir şekilde geliştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapar.

*“Kullarıma söyle, (inanmayanlara karşı) sözün en güzelini söylesinler; çünkü şeytan aralarına girer. Kuşkusuz şeytan insanların apaçık düşmanıdır.”*³⁶ İmam Mâtürîdî, ilgili ayette, Allah'ın insanları hikmete ve ahlaklı davranışlara yönlendirdiğini, ahlaki değerlerin toplumsal bütünlüğü korumanın temel unsuru olduğunu ve insanların birbirlerine yönlendirici tavsiyelerde bulunmalarının önemini vurgulamıştır. Ona göre, toplum içindeki bireylerin birbirlerine karşı daha nazik olmaları ve intikam duygularıyla hareket etmemeleri gerekmektedir. Çünkü Mâtürîdî'ye göre, ahlaki değerler toplumsal birliği ve barışı sağlamanın en önemli unsurlarıdır. İnsanların ilişkilerinde titizlik göstermeleri ve empati duygusunu geliştirmeleri, toplumsal birliğin artmasına katkıda bulunur.³⁷

*“O halde akrabaya da hakkını ver, yoksula ve yolda kalmışa da. Bu, Allah'ın hoşnutluğunu isteyenler için en iyisidir. İşte gerçek kurtuluşa erenler de onlardır.”*³⁸ Ona göre, insanların birbirlerine karşı belirli hakları bulunmaktadır. İnsanlar, kendi sahip oldukları maldan diğer insanlara yardım etme sorumluluğu altındadırlar ve bu, ahlaki bir değerdir. İnsanlar, zor zamanlardan geçebilirler, fakat diğer insanlar bu zor zamanları, yardım etme fırsatı olarak görmelidirler. Ayrıca insanlar, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için, toplumdaki haklarını diğer insanlara sağlamakla mükelleftir. Bu

³² Bülent Çelikel, “Din Eğitimi Sosyoloji Gözüyle Okumak”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları*, 9/1 (Haziran 2020), 41.

³³ Şükrü Keyifli, “Eğitim ve Din Eğitimi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 13/2 (Haziran 2013), 108.

³⁴ Mustafa Çakmak, “Analogies between al-Mâtürîdî's and Duns Scotus's Ethical Perspectives”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, 28/4 (April 2017), 473-491.

³⁵ Lutfiye Gülay Bilgin, “Mâtürîdî Kelam Sisteminin Dini Tefekkür Dünyamıza Etkisi”, *Turkish Studies*, 15/2 (Nisan 2020), 147-156.

³⁶ Kur'an, el-İsra 17/53.

³⁷ Topaloğlu, *Te'vilatü'l-Kur'an Tercümesi*, 8/328-329.

³⁸ Kur'an, er-Rum 30/38.

anlayışa göre, insanlar arasındaki yardımlaşma ve dayanışma, toplumsal düzenin korunması ve Yüce Yaraticıya karşı sorumluluk bilincinin yerine getirilmesi için temel bir gerekliliktir.³⁹

*"Sen onlara sırf Allah'ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever."*⁴⁰ Mâtürîdî, toplumsal beraberliğin sağlanmasında ve korunmasında iletişime önem vermektedir. Yukarıdaki ayette Mâtürîdî, nazik ve kibar konuşmanın insanlar arasındaki iletişimi olumlu yönde etkileyen bir faktör olduğunu ve iletişimi daha anlaşılır kılacağını söylemektedir. Toplumsal ilişkilerde insanların birbirlerini anlaması, sağlıklı bir iletişim kurabilmeleri için temel gereksinimdir. Nazik ve kibar bir iletişim tarzı, karşılıklı güven duygusunun oluşmasına katkı sağlar. Toplum içinde bireyler arasında sağlıklı iletişim kurulması, toplumsal birliğin korunması açısından hayati öneme sahiptir.⁴¹

Mâtürîdî'ye göre toplumun ahlaki idealleri, bireyin adil ve doğru davranışlarıyla gerçekleşir. Bu bağlamda ahlak eğitimi, bireyin erdemli davranışlarını geliştirir ve toplum yararına yönlendirir. Mâtürîdî'nin ahlak eğitimi modeli, bireysel sorumluluğu ve toplumsal bilinci arttırmayı hedefler.

Eğitim, yalnızca bilgi aktarımından ibaret olmayıp, toplumsal ahlaki idealleri şekillendirme işleviyle bireyleri ortak değerler ve etik normlar etrafında bir araya getirir. Bu bağlamda, Mâtürîdî'nin ahlak eğitimi anlayışı, söz konusu birleştirici rolü güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda barış ve sosyal farkındalığın temellerini de atmaktadır. Yapılan analizler, onun yaklaşımının bireyde derin bir ahlaki bilinç ve sorumluluk duygusu oluşturmak açısından modern din eğitimi programları için uygulanabilir rehberlik sunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Mâtürîdî'nin ahlak eğitimine dair perspektifi, salt teorik bir katkının ötesinde, günümüz din eğitimi bilimini somut ve yönlendirici unsurlarla zenginleştirmektedir.

Dolayısıyla İmam Mâtürîdî'nin ahlaki eğitim yaklaşımı, insani değerlerin oluşması ve toplumsal iyilik idealinin gerçekleşmesi için önemli bir rehberdir. Bu görüş, çağdaş din eğitimi ve ahlaki gelişim süreçlerine uygulanabilir ve insanların hem kişisel hem de toplumsal olarak erdemli yaşamlar sürmelerine katkıda bulunabilir. Mâtürîdî'nin öğretileri, toplumda ahlaki ideallerin sürdürülebilirliği ve güçlendirilmesi için sağlam bir temel oluşturmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Mâtürîdî'nin ahlâk eğitimi anlayışı belli kavramların etrafında şekillenerek güçlü bir bütünlük kazanır. Bir yandan değer, fıtrat, akıl, irade, nefis, özgürlük, tercih, tecrübe ve eğitim bireysel boyutu öne çıkarırken; öte yandan iman–ahlâk ilişkisi, otokontrol ve ahlâk–toplum ilişkisi daha ziyade teolojik ve toplumsal düzlemleri temsil etmektedir. Bu kavramların bütünü, sadece ahlâkın kaynağına işaret etmekle kalmaz; aynı zamanda onun bireysel yaşama yön verişini ve toplumsal düzeni inşa edişini de görünür kılar. Böylelikle bireyin içsel terbiyesi ile toplumun ortak değerleri arasında kopmaz bir bağ kurulur. Sonuçta ulaşılan bulgular, teorik çerçevenin ötesine geçerek hem kişisel erdemin inşasına hem de din eğitimi bağlamında toplumsal iyiliğin güçlendirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Sonuç

İmam Mâtürîdî'nin ahlak eğitimi perspektifi, İslam geleneği içinde yalnızca bireysel gelişime değil, toplumsal düzenin ahlaki inşasına da yeni kapılar aralayan özgün bir yaklaşım olarak karşımıza çıkar. Onun amacı, bireyin kendini tanımasına imkân sağlamak, toplumsal sorumluluk duygusunu diri tutmak ve akıl ile nakil arasında kurduğu hassas denge sayesinde insanı hem dünya hayatında hem de ahiret yolculuğunda mutluluğa yönlendirmektir. Bu nedenle Mâtürîdî'nin düşüncesi, bireyin manevi

³⁹ Topaloğlu, *Te'vilatü'l-Kur'an Tercümesi*, 11/231.

⁴⁰ Kur'an, el-Bakara 2/83.

⁴¹ Topaloğlu, *Te'vilatü'l-Kur'an Tercümesi*, 1/196.

olgunlaşmasına rehberlik eden bir çerçeve olmanın ötesine geçer; toplumsal düzenin etik zeminini de güçlendiren köklü bir dayanak noktası hâline gelir. Ne var ki literatürün büyük kısmında bu yaklaşım daha çok kelimî ve felsefî boyutlarıyla ele alınmış, eğitim bilimleri ile ilişkisi ise uzun süre gölgede kalmıştır.

Mâtürîdî'nin ahlak eğitime dair katkısı, akıllı ve eleştirel düşünmeyi merkeze yerleştirmesidir. Ona göre insan, yalnızca iç dünyasının kapılarını aralamakla yetinemez; aynı zamanda toplumsal adaletin gerçekleşmesine hizmet edecek sorumluluk bilincini de taşımalıdır. Bu düşünce, din eğitiminin sadece bilgi aktarmakla sınırlı olmadığını; tam tersine, bireylere eleştirel bakış açısı kazandıran, vicdani duyarlılığı geliştiren ve bilinçli tercihler yapma gücü veren bir süreç olması gerektiğini gözler önüne serer. Akıl ile naklin dengeli bir şekilde işletilmesi, modern eğitim anlayışı için hem bireysel olgunlaşmayı hem de toplumsal duyarlılığı besleyen değerli bir model sunmaktadır.

Bu çalışmanın asıl önemi, Mâtürîdî'nin ahlak anlayışını modern din eğitimiyle buluşturma çabasıdır. Onun fikirleri, öğrencilerin ahlaki gelişimlerini desteklemekle kalmaz; aynı zamanda sosyal sorumluluk bilincini de pekiştirir. Böylece araştırma, yalnızca teorik bir zemin kurmakla yetinmez; gündelik hayatın içinde somut karşılık bulan pratik değerler de önerir. Bu yönüyle, Mâtürîdî'nin pedagojik boyutunu görünür kılan ve eğitim literatürüne yeni bir soluk kazandıran özgün bir katkı niteliği taşır.

Sonuç itibarıyla, Mâtürîdî'nin ahlak eğitimi anlayışı hem insani değerlerin inşasında hem de toplumsal iyiliğin gerçekleşmesinde güçlü bir yol gösterici olarak belirir. Onun perspektifi, modern din eğitimi için salt kuramsal bir temel değildir; bireyleri erdemli bir yaşam sürmeye teşvik eden, topluma yapıcı katkılar sunmaya yönlendiren bir rehberdir. Bu sebeple, Mâtürîdî'nin ahlak anlayışının çağdaş eğitim yaklaşımlarına daha kapsamlı biçimde entegre edilmesi, yalnızca akademik bir gereklilik değil, aynı zamanda toplumsal bir ihtiyaçtır.

Kaynakça

- Ateş, Nimet. “İmam Mâtürîdî'nin Ahlâk Düşüncesinde Ahlakın Kaynağı Olarak İnsan Tabiatı”. *Din ve Felsefe Araştırmaları* 4/7 (Haziran 2021): 5-32.
- Bilgin, Lütfiye Gülay. “Mâtürîdî Kelam Sisteminin Dini Tefekkür Dünyamıza Etkisi.” *Turkish Studies* 15/2 (Nisan 2020): 147-156.
- Çakmak, Mustafa. “Analogies between al-Mâtürîdî's and Duns Scotus's Ethical Perspectives.” *Islam and Christian Muslim Relations* 28/4 (April 2017): 473-491.
- Çelikel, Bülent. *Gazali ve Eğitim*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008.
- Çelikel, Bülent. “Din Eğitimi Sosyoloji Gözüyle Okumak.” *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 9/1 (Haziran 2020): 35-54.
- Çilingir, Lokman. “Ahlak ve Din Eğitiminin Yapısı ve Yöntemi Üzerine.” *Felsefe Dünyası* 72/2 (Aralık 2020): 49-66.
- Durkheim, Emile. *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. çev. Atilla AYTEKİN. İstanbul: Pozitif Yayıncılık, 2021.
- Güngör, Erol. *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, İkinci Basım, 1998.
- Kaymakcan, Recep – Meydan, Hasan, *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. 3.Baskı. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2014.
- Keyifli, Şükrü. “Eğitim ve Din Eğitimi.” *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/2 (Haziran 2013): 103-118.
- Kutlu, Sönmez. “Mâtürîdî Akılcılığı ve Günümüz Sorunlarını Çözmeye Katkısı.” *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 2/1 (2009), 1-40.
- Kutlu, Sönmez. “Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle İmam Mâtürîdî.” *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdilik*. Haz. Sönmez Kutlu. Ankara: Otto Yayınları, 2011, ss. 25-66.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Kitâbü't-Tevhîd*. Çev. Bekir Topaloğlu. Ankara: İSAM Yayınları, 2002.

- Marx, Karl. Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi. Çev. Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları, 2009.
- Özcan, Hanefi. Mâtürîdî'de Bilgi Problemi. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.
- Pope, Stephen. Human Evolution and Christian Ethics. New York: Cambridge University Press, 2007.
- Sartre, Jean-Paul. Varoluşçuluk. çev. Asım.Bezirci. İstanbul: Say Yayınları, 1996.
- Simmel, Georg. Bireysellik ve Kültür. çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.
- Şekeroğlu, Sami. Mâtürîdî'de Ahlak. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Topaloğlu, Bekir (ed.). Te'vilatü'l-Kur'an Tercümesi. Ankara: Ensar Neşriyat, 2015.
- Uluağaç, Yetgin - Ceylan. Yusuf. "John Wilson'un Ahlak Eğitimi ile İlgili Görüşleri." Turkish Studies – Educational Sciences 18/3 (Ocak 2023): 1087–1100.
- Yanar, Ahmet. İmam Mâtürîdî'nin Ahlak Eğitimi ile İlgili Görüşleri, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Yılmaz, Sabri. "Mâtürîdî Bir Bakışla İnsanın Yeryüzü Macerasında Dua ve İşlevi". Dinî Hayatımızın Temel Taşları: Hanefilik-Mâtürîdilik-Yesevilik – Dünü-Bugünü-Yarını. Ed. Sabri Yılmaz, Bülent Çelikel. İzmir: İzmir Türk Ocağı Yayınları, 2021, 179-193.
- Weber, Max. Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu. çev. Emir Aktan. Ankara: Alter Yayıncılık, 2017.

Declaration of Interests (Çıkar Çatışması): The authors declare that they have no competing interest (Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir).

Funding (Finansal Destek): The authors declared that this study has received no financial support (Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir).

Ethical Statement (Etik Beyan): It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited (Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur).

Ethics Committee Permission (Etik Kurul İzni): The article does not require ethics committee permission. (Makale etik kurul izni gerektirmemektedir).

